

OM EN UPPVÄXT I EN TRAKT SOM GRÄNSADE TILL EN GRÄNSTRAKT

Ur Vårt värde

KATARINA KIERI

Vi var snabba och vi sparade just inte på något, inga skolresultat, inget vi gjort i slöjden, inga tidningar, inga gamla släkthistorier.

”Släng åt helvete”, sa mamma om det kom blommor från någon som hon inte tyckte om.

”Släng på majbrasan”, sa pappa när jag vuxit om längdskidorna.

”Det måste vara seglarstövlarna”, sa klasskamraterna när jag sprang förbi dem allihop på asfalten. ”Det måste vara de lätta sulorna som gör att du springer så jävla fort.”

Men vi hade inte tid att lyssna på långa haranger, vi hade bråttom, vi hade siktet inställt i fjärran, på framtiden bortom vårdcentralerna och industrihusen, bortom grässluttningarna och storspovarna, bortom döden och bröderna. Och när det gällde gamla släktingar som i seklets början sålts på auktion, så var vi faktiskt inte underrättade, det fanns ändå gränser för vad vi kunde lista ut på egen hand.

Vi var emot det nuvarande och vi var emot det förgångna, man kunde faktiskt inte gå med på vad som helst, och det var ju inte klokt att människor hade blivit så illa behandlade. Våra pappor, däremot, tappade emellanåt stinet och kom hem från partiresor och började odla kefir. ”Släng åt helvete”, sa våra mammor när de öppnade kylskåpsdörren och den sura lukten slog emot dem, men det hade de naturligtvis inget för, när det kom till krokusar och mjölksyrebakterier var våra pappor orubbliga.

Våra mammor och pappor hade annars det där i sig att de älskade misslyckanden, i första hand andras. De kunde inte hjälpa det, de hade fått det med sig någonstans på vägen och det satt som Luppioberget.

”Det där förstod man ju hela tiden att det inte skulle gå”, sa de med ett rättrådigt darr på rösten. De sträckte på sina ryggar och stack fram sina hakor och närapå log.

”Nog förstod man ju att han inte skulle orka hela vägen med cykel. Jag sa ju, men inte lyssnade han”, sa de och knyckte på sina böjda nackar.

”Inte fungerar det ju så att man bara kan gå in dit och börja hur som helst”, sa de. ”Men nu fick hon också lära sig en läxa.”

Inte heller vi undkom deras allsmäktiga blickar och förnöjda tonfall. Vi försökte smyga med våra påfund och nymodigheter och satsningar och egna idéer, men våra mammor och pappor hade luktsinne som igelkottar, de kände vittringen av ett fiasko på flera kilometers håll, de letade upp det och smackade gemensamt och belåtet.

Vi var snabba som fan också utan seglarstövlar. När vi svängde in med Amazonen framför något av husen i någon av de där finsktalande byarna, satt vi redan med fötterna utanför bildörren, och innan våra pappor hade lagt in backen och dragit åt handbromsen hade vi hoppat ur.

Före Vinsonbyxorna kunde det vara vad som helst, det var inte så noga. Det fanns de som trodde att vi inte visste vad vi höll på med, men det visste vi, och det hette *det är inte så noga*. Det var inte så noga vad vi hade på oss, inte vad vi hade för prydnader, inte vad vi hade för bil, inte hur vi dukade. *Huvudsaken var*, så hette en annan ledstjärna. Huvudsaken var framför allt att vi var hela och rena och inte frös och att ingen skulle behöva gå hungrig från bordet.

Huvudsaken var också att vi fick höra förståndiga människor prata på ett språk som vi inte förstod, så när vi hoppat ur Amazonen i någon av de finsktalande byarna sprang vi åt vilket väderstreck som helst, det var inte så noga. Överallt fanns det förståndiga människor, överallt fanns det kusiner i första och andra och tredje led, men längre än så orkade ingen räkna. Överallt fanns det mostrar och fastrar och Niemis och Kieris och Kankaanrantas och Mörtlunds.

”Gå nu inte in överallt och tigg fika”, ropade mamma som bara hunnit med ena benet ur Amazonen. Hur jag nu skulle kunna göra det, på ursprungsbefolkningens språk kunde jag ju bara säga att jag inte ville ha, mer tyckte de tydligen att de inte behövde lära mig.

”Vad har de nu hittat på att köpa för byxor åt dig?” frågade någon av de

förståndiga i något av köken och vänligt nog på ett språk som också vi behärskade till fullo. Men vi kunde aldrig vara säkra på riktigt vad som låg bakom en sådan fråga. Vi anade en civilisationskritik, vi blev mållösa och kunde inte tigga om något som helst, inte om bullar, inte om kaffeost, inte om att få vara folk som vi, det vill säga som de. Vi tittade ner på våra byxor, vi ville säga att det inte var så noga, men vi visste plötsligt inte hur vi skulle förklara de utsvängda benen.

Det fanns också annat som övergick vårt förstånd, till exempel hur det kunde finnas bortskämda ungar i finsktalande byar, det gick emot allt som vi dittills hade lärt oss. Hur hade det gått till, vad hade gått fel. Gamla seniga och svamliga morfäder hade fast byggt lekstugor åt dem, och vad fick de förresten i gengäld, bara uppstudsigheter och mera tjat om glass. Vi förstod ingenting. Inte våra mammor och pappor heller. ”Herratunaika semmoset kläpit”, sa de. Men kläpparna hade magasin med magasinlukt och därför kunde vi förlåta dem allt. Och vilka magasin sedan. *Semmoset makasiinit*. Dofterna av saker som ingen sparar, utan bara blivit kvar, ringlade in i näsan och sedan vidare genom våra lystna kroppar. Dofter av vallaburkar och hagelgevär, av renskällor och krimmermössor, av kor som hade sinat och bönemöten som man vägrat gå på, av tider när våra pappor hade varit spexiga och klättrat upp på vägskyltar, av tider när våra mammor hade haft blosande kinder och följt patienter till sanatoriet, av tider när somliga katastrofer inte hunnit inträffa och vi inte ens var påtänkta.

Vi vinglade ut ur magasinerna som mätta och nöjda suputer, vi var fyllda av gångna tidars tilldragelser och gångna tiders hemligheter, vi skulle aldrig riktigt komma åt dem, men huvudsaken var att vi kände lukten.

Alla gårdar i alla byar låg på nån sorts höjd, och på en av dem stod pappa.

”Där borta ligger Finland”, sa han och pekade bortåt.

”Jo”, sa jag.

”Du hade en bror”, sa pappa.

”Hade och hade”, sa jag.

”Så kan man ju också se det”, sa pappa.

Och det skulle ta många år innan vi insåg att våra döda bröder var döda på ett sätt för oss och på ett annat sätt för dem som hade varit med medan de ännu levde.

”Vi var ingenting värda”, sa våra mammor. Så mycket mer sa de inte, men vi kände ändå lärarynnornas dödande blickar och utedassets kyla mot den bara stjärten, vi hörde hur vinternätterna hade knäppt i brädväggarna och hur

norrskenet hade sprakat över deras huvuden, och vi tänkte att det var ändå en *maboton* tur att de hade varit fler om det.

Våra böjda nackar och breda fötter var inga tillfälligheter, vi hade ärvt dem i rakt nedstigande led, liksom benstommarna. Vi var ett med det lågväxande, ett med de bengrå stammarna, vi visste så mycket om sådant som vi inte visste något om och vi hukade när så behövdes.

Vi fick underkläder i bomull, vi fick handfasta händer att hålla i och vi fick beröm för att vi borstade våra mammors ryggar så rejält i bastun. När vi själva var färdigskrubbadade virade de in oss i frotté och ropade: ”Tule noutamhaan tyär!” Våra pappor hastade på sig träskorna och sedan lyste vi som rödblanka jesusbarn i bleka sommarkvällar där de bar oss över gårdsplaner och uppför grässlutningar som den självklaraste sak i världen.

När vi blev för tunga fick vi stoppa ner våra blöta fötter i gummistövlarna och springa själva. Våra steg ekade dovt under himmelskupan och klunkade stumt mot fasta marken. I själva språnget svävade vi fritt, allt var enkel eftervärme, allt var vitklöver och grynigt ljus. Mellan de tunna molnen och det fuktiga gräset ville vi bli kvar, mellan det ena huset och det andra huset var allting ännu möjligt.

Vi hade kunnat bli riktiga finnar hela bunten och prata riktig finska, och kanske hade vi då burit på en skavande bristfällighet mindre, man vet ju aldrig. Våra mammor och pappor hade lämnat det bakomvarande bakom sig och hade mer osentimentala idéer. ”Du får ta apostlahästarna”, sa mamma, och nog tog jag, och satte den ena foten framför den andra och blicken i backen.

Det fanns slutningar vi aldrig skulle glömma, vägar nerför berg, skolväskor som luktade äppelskrutt och slog mot våra höfter. Vi hade våra benstommar redan då, och hjärtan som slog anspråksfullt mellan plogvallarna. Vi hade vår märg, vår köttslighet, men idyller visste vi inte något om, och ville för den delen heller inget veta. Masugnar tyckte vi var något för oss även om begreppen till en början var en smula dimmiga, men när Vaaranperäs var på besök satt Vaaranperäs Holgeri och knackade sina arbetstider i köksbordet och det dividerades om treskift och fyrskift och femskift, men mer än så orkade ingen hålla reda på.

Vi gjorde så gott vi kunde, vi anpassade oss efter rådande omständigheter, och de där pengarna som trots allt hamnat i köpmännens fickor hade ju ändå resulterat i julklappar och då var det väl lika bra att kasta dem tillit varandra.

”Vad har du nu hittat på?” sa mamma till pappa medan hon öppnade paketet. Hon tyckte inte om överraskningar, ingen av oss gjorde det, de hade

dittills inte fört så mycket gott med sig. Några hade gått och blivit tokiga, några hade gått och blivit læstadianer, några hade gått och blivit döda och några som hade åkt för att delta i byggandet av paradiset på jorden hade skickats till läger som var sju resor värre än dem som Juhani och hans *olycksbröderit* hade stiftat bekantskap med.

”Nå, jag tyckte att du sa”, sa pappa.

”Men jag har inte tiggat”, sa mamma med ett eftertryck som krävde att hon knycklade ihop omslagspappret och kastade det i golvet.

”Ei ollenkhaan”, sa pappa medgörligt.

”Nå”, sa mamma och tittade på klockarmbandet med ett sådant allvar att det bara kunde betyda att hon var mycket glad.

”Nå”, sa pappa och log blidkande mot henne.

”Nå”, sa mamma och log tillbaka.

Vi fick lära oss att alla människor var lika mycket värda, särskilt enkelt folk, men att just vi ändå var lite bättre än alla andra, och därför slängde vi blockflöjterna åt helvete. Vad vi riktigt skulle göra med våra händer sedan visste vi inte, vi fortsatte med det ena instrumentet efter det andra.

Hemma hos pianolärarna luktade det gammalt matos och gammal *porvari*. De hade åt nerverna allihop, själva kom vi av oss stup i kvarten, och vi fick aldrig kläm på vad vi egentligen hade där att göra. Inte blev det bättre av att de stirrade på oss med blickar djupa som borrhål för trekammarbrunnar och påstod att vi nog bar på stor musik. Tacka fan för att vi gjorde det, och mycket annat också om de nu nödvändigtvis ville veta, artonhundranio års gränsdragning, till exempel, och språkpolitiken under innevarande sekels första hälft. För vår del fick de själva gå omkring och bära på vad de hade lust med, men fick vi säga vad vi tyckte, så borde de kanske börja med att få ordning på ventilationen.

Vi var emot, så enkelt var det, och när vi inte pillade på skarvarna på jordgloben eller stack in fingrarna i sängöverkast, stack vi oss på kompassnålarna.

”Vad heter kompassnål på finska?” frågade jag mamma.

”Man sätter bara ett i efter”, svarade hon om hon var på det humöret.

”Vadi heteri gruvistrejki påi finskai?” frågade jag.

”Älä nyt svamlaa”, svarade hon.

”Åkte du skidor nerför backen när du var liten?” frågade jag.

”Inte åkte jag”, sa mamma.

”Varför då?” frågade jag fast jag redan visste svaret.

”Nå, jag hade ju flyttat hemifrån och börjat arbeta”, sa mamma.

Våra mammor hade aldrig fått leka och aldrig fått fortsätta gå i skola och aldrig fått sjunga, men vissa bitar kunde de ändå. De sjöng med svag röst och på både utandning och inandning som om de var rädda för att höras och bli avbrutna. Och innan vi hade lyckats lista ut vad de egentligen sjöng, var det hela redan över.

Ordlista

MEÄNKIELI

Älä nyt

Mahoton

Herratunaika semmoset kläpit

Tule nouthamhaan tyär

Ei ollenkhaan

Porvari

SVENSKA

Sluta nu

Oerhört

Herregud, vilka ungar

Kom och hämta flickan

Inte alls

Borgare

Texten är ett utdrag ur boken *Vårt värde* (Norstedts 2015), s. 67–78.

Katarina Kieri

Författare

E-post: katarina.kieri@gmail.com